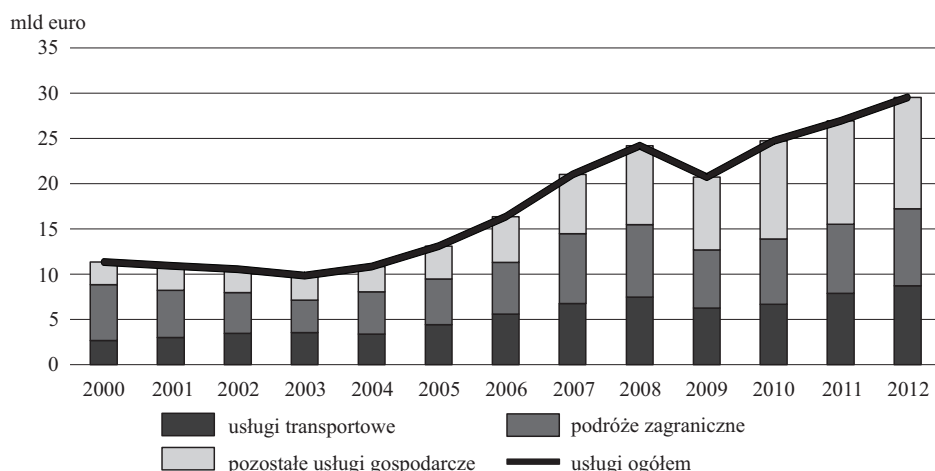

Łukasz MATUSZCZAK

Konkurencyjność polskiego eksportu usług

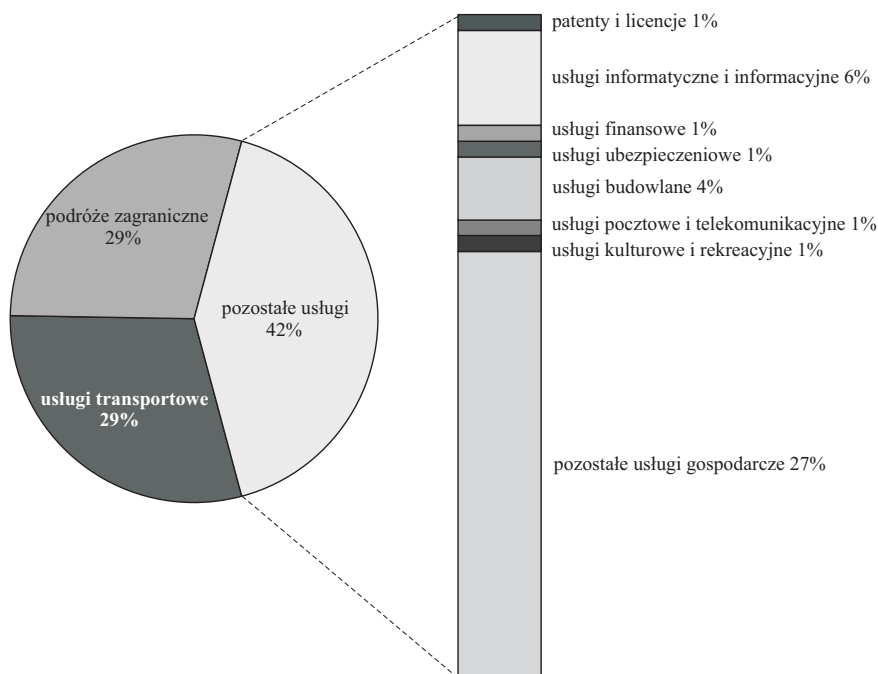
Celem opracowania jest zidentyfikowanie grup usługowych, w których Polska wykazuje ujawnioną przewagą komparatywną (*Manual...*, 2011). Wagę podjętej w opracowaniu tematyki podkreślają publikowane podstawowe dane makroekonomiczne dotyczące polskiego eksportu usług. Udział eksportu usług w odniesieniu do PKB na początku badanego okresu (2000 r.) stanowił 6,09%, a na końcu tego okresu (2012 r.) — 7,7%. W 2000 r. eksport usług naszej gospodarki wynosił 11320 mln euro, natomiast w 2012 r. notowano prawie trzykrotny jego wzrost — wartość ta osiągnęła 29517 mln euro. Na początku analizowanego okresu dominował eksport usług związanych z podróżami zagranicznymi osiągając 55% ogółu przychodów; usługi transportowe, które stanowiły 23% i pozostałe usługi — 22%. Proporcje te zachowały się w przybliżeniu aż do 2007 r., w kolejnym roku dominować zaczęły pozostałe usługi, przy czym podróże zagraniczne traciły na znaczeniu na rzecz stopniowego przyrostu udziału usług transportowych. Tendencja ta utrzymywała się do roku 2012. Rozwój międzynarodowego handlu polskimi usługami obrazuje wyk. 1. W strukturze polskiego eksportu usług dominowały transport i podróże zagraniczne (po 29%), bliską im wartość osiągnęły również pozostałe usługi gospodarcze (27%), natomiast usługi informatyczne i informacyjne stanowiły tylko 6% (wykr. 2).

Wykr. 1. PRZYCHODY Z TYTUŁU EKSPORTU USŁUG

Źródło: opracowanie własne.

Wykr. 2. STRUKTURA POLSKIEGO EKSPORTU USŁUG W 2012 R.

Źródło: jak przy wykr. 1.

Uzyskane w badaniu wyniki porównano z miarami uzyskanymi dla wybranych krajów sąsiadujących z Polską (Niemiec, Czech, Słowacji). Dodatkowo postanowiono sprawdzić, jak kształtował się eksport poszczególnych kategorii usługowych według województw. Ostatnim z postawionych celów było określenie, czy dany region wyróżnia się w eksporcie usług, ogółem, transportowych i pozostałych.

MIARA PRZEWAGI KOMPARATYWNEJ W EKSPORCIE USŁUG¹

Zbadano, w jakich dziedzinach międzynarodowego handlu usługami specjalizuje się Polska. W tym celu użyto wskaźnika ujawnionej przewagi komparatywnej (*revealed comparative advantage* — *RCA*). Miarę tę wybrano ze względu na jej popularność w literaturze ekonomicznej. Formuła oparta jest na teorii przewagi komparatywnej stworzonej i spopularyzowanej przez węgierskiego ekonomistę B. Balassę w 1958 r. *RCA* wyraża względną przewagę kraju w międzynarodowym eksporcie danego dobra/usługi w porównaniu do całkowitego udziału tego kraju w eksporcie grupy referencyjnej. W tym przypadku jako grupę odniesienia przyjęto kraje strefy euro (wybrane ze względu na największy udział w polskiej

¹ Balassa (1986).

wymianie z tytułu usług). Formuła ujawnionej przewagi komparatywnej jest następująca:

$$RCA_j^A = \frac{\frac{ex_j^A}{ex^A}}{\frac{ex_j^{REF}}{ex^{REF}}}$$

gdzie:

RCA_j^A — wskaźnik ujawnionej przewagi komparatywnej kraju A w komponencie j ,

ex_j^A — eksport kraju A w komponencie j ,

ex^A — całkowity eksport usług kraju A ,

ex_j^{REF} — eksport usług grupy krajów będących punktem odniesienia w komponencie j ,

ex^{REF} — całkowity eksport usług grupy krajów będących punktem odniesienia.

Kraj wykazuje ujawnioną przewagę komparatywną, gdy $RCA > 1$. Oznacza to, że analizowane państwo specjalizuje się w eksporcie danej usługi względem grupy odniesienia. Jeśli $RCA \leq 1$, to kraj A jest względnie niewyspecjalizowany w eksporcie danej usługi.

W opracowaniu wykorzystano dane NBP, pochodzące z bilansu płatniczego oraz informacje o grupie krajów odniesienia zaczerpnięte z bazy Eurostatu. Te ostatnie dotyczyły danych uwzględniających 19 krajów europejskich (strefa euro oraz Polska i Czechy). Zbiory obejmowały lata 2000–2011 i zawierały dane o przychodach z międzynarodowego handlu usługami, a dla 2012 r. uwzględniono dane NBP dla Polski oraz wstępne dane Eurostatu dla krajów odniesienia.

PRZEWAGA KOMPARATYWNA POLSKI W EKSPORCIE USŁUG

Na początku badanego okresu (2000 r.) Polska prezentowała ujawnioną przewagę komparatywną w trzech kategoriach usług: pocztowych i kurierskich, transportowych oraz w podróżach zagranicznych. W kolejnych dwóch latach polskie usługi pocztowe i kurierskie straciły pozycję konkurencyjną, z kolei na znaczeniu zyskały usługi budowlane oraz umocniły pozycję konkurencyjną usługi transportowe i podróże zagraniczne (Hagemejer, 2006).

W tabl. 1 zaprezentowano wskaźniki RCA dla lat 2000–2012. Przyjęto podział usług na grupy zgodny z wytycznymi Międzynarodowego Funduszu Walutowego (*Balance...*, 2009). Tłustym drukiem wyróżniono obserwacje o $RCA > 1$.

TABL. 1. WSKAŹNIKI *RCA* DLA POLSKI

Usługi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Pocztowe i telekomunikacyjne	1,28	0,95	0,73	0,93	1,02	0,85	0,75	0,70	0,64	0,76	0,56	0,53	0,44
Budowlane	0,94	1,39	1,85	2,35	1,95	1,88	1,98	1,89	1,76	1,69	1,52	1,52	1,48
Finansowe	0,36	0,77	0,28	0,31	0,25	0,25	0,16	0,18	0,23	0,23	0,25	0,18	0,18
Informatyczne i informacyjne	0,17	0,19	0,21	0,23	0,29	0,24	0,35	0,39	0,40	0,43	0,64	0,73	0,79
Patenty i licencje	0,14	0,23	0,15	0,08	0,07	0,11	0,06	0,10	0,16	0,07	0,13	0,20	0,15
Pozostałe usługi gospodarcze	0,52	0,50	0,48	0,54	0,62	0,68	0,70	0,72	0,87	0,95	1,11	0,99	0,89
Kulturalne i rekreacyjne	0,47	0,69	0,62	0,57	0,80	0,71	0,90	0,86	0,84	0,62	1,12	1,12	0,85
Rządowe	0,01	0,05	0,02	0,02	0,13	0,17	0,18	0,21	0,32	0,34	0,03	0,02	0,00
Transportowe	0,01	0,05	0,02	0,02	0,13	0,17	0,18	0,21	0,32	0,34	0,03	0,02	0,00
Podróże zagraniczne	1,55	1,42	1,41	1,23	1,49	1,41	1,33	1,47	1,39	1,55	1,42	1,41	1,23

Źródło: opracowanie własne.

W 2004 r. notowano (w roku przystąpienia Polski do Unii Europejskiej (UE)) pogorszenie się konkurencyjności naszego kraju w porównaniu do 2003 r. na rynku usług budowlanych (niemniej jednak wskaźnik *RCA* nadal znajdował się powyżej jedności). Jak pokazuje tabl. 1, to raczej rok 2003 charakteryzował się dużą wartością *RCA* w stosunku do reszty przedstawionego szeregu, zatem spadek konkurencyjności w 2004 r. nie był niczym szczególnym. Sytuacja spadkowa (w 2004 r.) miała miejsce również w usługach finansowych, transporcie oraz podróżach zagranicznych. W drugim roku po przystąpieniu Polski do UE sytuacja w wymianie handlowej usług zaliczanych do pracochłonnych, tj. budowlanych i transportowych, poprawiła się. W obu kategoriach *RCA* uległo podwyższeniu.

Kryzys finansowy, którego początek miał miejsce w 2008 r., nie wpłynął w znaczący sposób na konkurencyjność polskich usług na arenie międzynarodowej. Prawie połowa wyszczególnionych kategorii poprawiła konkurencyjność (wynikało to prawdopodobnie z pogorszenia się konkurencyjności cenowej innych krajów wskutek deprecjacji złotego), spadki zaś w konkurencyjności były niewielkie.

Od początku prezentowanego okresu, aż do 2010 r., *RCA* usług kulturalnych i rekreacyjnych oraz pozostałych usług gospodarczych wykazywał systematyczną tendencję rosnącą. W 2010 r. oba wskaźniki były większe od jedności, co wskazywało na ujawnienie przewagi komparatywnej w eksporcie obu kategorii. Tendencja ta nie utrzymała się długo, w przypadku pozostałych usług gospodarczych *RCA* spadło poniżej jedności już w następnym roku. Podobna sytuacja miała miejsce w usługach kulturalnych i rekreacyjnych (spadek *RCA* poniżej jedności miał miejsce w 2011 r.). Eksport obu kategorii sprawiał, że wartości *RCA* wprawdzie nie przekroczyły wartości granicznej, ale utrzymywały się w jej pobliżu (pozwala to mieć nadzieję na uzyskanie w następnych latach pozycji konkurencyjnej w eksporcie omawianych kategorii).

PORÓWNANIE KONKURENCYJNOŚCI POLSKIEGO EKSPORTU USŁUG Z KRAJAMI SĄSIEDZKIMI

Do analizy porównawczej, jak wspomniano wcześniej, przyjęto Czechy, Słowację oraz Niemcy. Dwa pierwsze kraje wybrano na podstawie podobieństwa z gospodarką polską (wspólna historia postsocjalistyczna) oraz wynikające z sąsiedztwa. Gospodarka niemiecka posłużyła w analizie jako kraj referencyjny (najsilniejsza gospodarka strefy euro). W pierwszej grupie usług zaprezentowano te kategorie, w których Polska uzyskała ujawnioną przewagę komparatywną, były to usługi budowlane, transportowe oraz podróże zagraniczne.

Jako pierwsze omówiono usługi budowlane. Z dokonanych obliczeń (tabl. 2) wynika, że w 2000 r. wszystkie kraje miały szansę na uzyskanie bardzo dobrej pozycji konkurencyjnej w handlu usługami budowlanymi (*RCA* bliskie jedności). Do grona krajów specjalizujących się w tych usługach w kolejnym roku dołączyła jedynie Polska; w roku 2010 konkurencyjną pozycję osiągnęły wszystkie analizowane kraje. Polskie usługi w tej kategorii od 2006 r. notowały sukcesywny spadek wskaźnika *RCA* (jednak nie na tyle duży, aby wartość ta spadła poniżej jedności). Podobna sytuacja dotyczyła Niemiec, jednak w tym przypadku spadek okazał się większy. Zarówno Czechy, jak i Słowacja uzyskały lepszą pozycję konkurencyjną niż rok wcześniej.

TABL. 2. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE USŁUG BUDOWLANYCH WEDŁUG KRAJÓW

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	0,81	0,71	0,59	0,52	0,48	0,71	0,52	0,63	0,73	0,82	1,75	1,40	1,43
Niemcy	1,60	1,51	1,66	2,06	1,91	2,24	2,19	2,05	2,05	1,91	1,84	1,76	1,48
Polska	0,94	1,39	1,85	2,35	1,95	1,88	1,98	1,89	1,76	1,69	1,52	1,52	1,48
Słowacja	0,97	0,77	0,61	0,92	1,20	0,95	0,53	0,58	0,70	0,66	1,05	1,33	1,69

Źródło: jak przy tabl. 1.

Kolejną kategorią były usługi transportowe. W latach 2000 i 2001 tylko Czechy nie wykazywały ujawnionej przewagi komparatywnej w międzynarodowym handlu usługami transportowymi. Kolejne dwa lata pozwoliły wszystkim analizowanym krajom specjalizować się w świadczeniu usług transportowych. W 2004 r. omawiane kraje — z wyjątkiem Niemiec — odnotowały spadek konkurencyjności, przy czym nie był on na tyle duży, aby utracić ujawnioną przewagę komparatywną (Mongiało, 2007). Ten pozytywny stan rzeczy mógł wynikać m.in. z tranzytowego położenia geograficznego analizowanych krajów (między Rosją i UE). W 2012 r. Polska zajęła pierwsze miejsce wśród omawianych państw w tej kategorii.

TABL. 3. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE USŁUG TRANSPORTOWYCH WEDŁUG KRAJÓW

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	0,88	0,99	1,18	1,42	1,35	1,17	1,14	1,21	1,12	1,24	1,17	1,16	1,19
Niemcy	1,00	1,07	1,10	1,13	1,13	1,19	1,14	1,14	1,15	1,15	1,17	1,10	1,09
Polska	1,02	1,26	1,56	1,83	1,49	1,59	1,60	1,50	1,40	1,55	1,29	1,40	1,50
Słowacja	1,88	1,66	1,99	2,19	1,91	1,72	1,65	1,49	1,56	1,53	1,48	1,54	1,42

Źródło: jak przy tabl. 1.

Ostatnią kategorią były podróże zagraniczne. Od początku analizowanego okresu $RCA > 1$ notowały Czechy i Polska. Specjalizacja naszej gospodarki w świadczeniu usług z tytułu podróży zagranicznych miała związek ze stosunkowo dużym udziałem podróży jednodniowych osób dokonujących zakupów w Polsce. Od 2000 r. (po trwającym 4 lata pogarszaniu się konkurencyjności) do grupy krajów specjalizujących się w usługach z tytułu podróży zagranicznych zaliczono powtórnie Słowację (Mongiało, 2007). Na atrakcyjność usług świadczonych przez kraje środkowoeuropejskie nie miał wpływu światowy kryzys finansowy.

TABL. 4. WARTOŚCI RCA W EKSPORCIE USŁUG ZWIĄZANYCH Z PODRÓŻAMI ZAGRANICZNYMI WEDŁUG KRAJÓW

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	1,24	1,33	1,38	1,55	1,49	1,49	1,58	1,60	1,50	1,52	1,52	1,42	1,47
Niemcy	0,60	0,61	0,61	0,63	0,65	0,65	0,66	0,65	0,66	0,63	0,65	0,63	0,65
Polska	1,55	1,42	1,41	1,23	1,49	1,41	1,33	1,47	1,39	1,31	1,30	1,24	1,34
Słowacja	0,59	1,01	0,85	0,89	0,83	1,00	1,06	1,15	1,28	1,56	1,71	1,64	1,51

Źródło: jak przy tabl. 1.

Kolejną wyszczególnioną grupą usług były usługi mające największą perspektywę rozwoju, do których zaliczono: pozostałe usługi gospodarcze, usługi kulturalne i rekreacyjne oraz usługi informatyczne i informacyjne. Grupę tę wyselekcjonowano na podstawie zaobserwowanego ciągłego trendu wzrostowego w wyliczonym mierniku RCA .

Jako pierwszą opisano sytuację w pozostałych usługach gospodarczych. W tej kategorii od początku analizowanego okresu do 2005 r. Polska plasowała się na ostatnim miejscu wśród porównywanej grupy krajów, jednak w ciągu omawianych lat konkurencyjność naszego kraju w tym zakresie sukcesywnie zyskiwała na znaczeniu. Pokrywa się to z rosnącym udziałem pozostałych usług gospodarczych w całości polskiej międzynarodowej wymiany usług. Na rozwój usług świadczonych przez Polskę w tej kategorii również nie miał wpływu światowy kryzys finansowy. W badanym okresie tylko Niemcy wykazywały względną specjalizację w handlu z tytułu pozostałych usług gospodarczych. Polskie usługi z omawianej kategorii były konkurencyjne w 2010 r., zaś w 2011 r. wskaźnik RCA był bliski jedności. Patrząc na historię kształtowania się RCA (tabl. 5) można mieć nadzieję, że usługi te w najbliższym czasie zaczną stawać się coraz bardziej konkurencyjne.

TABL. 5. WARTOŚCI RCA W EKSPORCIE POZOSTAŁYCH USŁUG GOSPODARCZYCH WEDŁUG KRAJÓW

Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	0,84	0,81	0,82	0,72	0,71	0,75	0,70	0,75	0,97	0,91	0,95	0,96	0,88
Niemcy	1,31	1,16	1,02	1,06	1,29	1,22	1,15	1,17	1,18	1,16	1,18	1,23	1,16
Polska	0,52	0,50	0,48	0,54	0,62	0,68	0,70	0,72	0,87	0,95	1,11	0,99	0,89
Słowacja	0,85	0,65	0,71	0,53	0,73	0,73	0,65	0,64	0,64	0,47	0,54	0,49	0,75

Źródło: jak przy tabl. 1.

Ze względu na dużą różnorodność świadczonych usług omawianej grupy, przedstawiono bardziej szczegółową analizę pozostałych usług. Głównymi podgrupami usługowymi są: merchanting, leasing operacyjny, usługi świadczone przez profesjonalistów i usługi techniczne. W skład ostatniej wymienionej podgrupy wchodzi m.in.: usługi prawne, księgowe, public relations, reklama i badania rynku, badania i rozwój, usługi architektoniczne, inżynieryjne i techniczne, rolnicze oraz wydobywcze i usługi pomiędzy przedsiębiorstwami powiązаныmi (*Manual...*, 2011).

Jak pokazuje tabl. 5, w 2009 r. Polska była bliska uzyskania wskaźnika *RCA* na poziomie większym od jedności i osiągnęła to w 2010 r. W następnym roku wskaźnik ujawnionej przewagi komparatywnej spadł, ale utrzymywał się na poziomie zbliżonym do jedności. Największy wpływ na kształtowanie się polskiej pozycji konkurencyjnej na rynku pozostałych usług gospodarczych miały (od 2009 r.) usługi prawne oraz związane z księgowością. Od roku 2010 do tej grupy dołączyły usługi dotyczące reklamy i badania opinii publicznej. Jednak ten nagły skok w konkurencyjności niektórych usług mógł wynikać z niedostatecznie szczegółowych informacji dla naszej gospodarki oraz dla krajów odniesienia w bazie Eurostatu; niektóre informacje dostępne były od roku 2009. Od tego właśnie okresu Polska notowała ujawnioną przewagę komparatywną w usługach prawnych oraz księgowych, audytu i konsultacji podatkowych. Można to tłumaczyć tym, że te rodzaje usług są często outsorcowane przez przedsiębiorstwa (w tym z zagranicy — przy wykonywaniu tych usług nie występuje bariera odległości, gdyż rezultaty pracy mogą być przekazane przez Internet). Mimo rosnącej specjalizacji w niektórych usługach spadek w 2011 r. *RCA* dla pozostałych usług gospodarczych był spowodowany faktem, że największy wartościowy udział eksportu w kategorii pozostałych usług gospodarczych miały takie usługi, jak: merchanting i pozostałe usługi związane z handlem, usługi architektoniczne i inżynieryjne oraz usługi pomiędzy przedsiębiorstwami powiązаныmi. W wyniku stosowanego sposobu kalkulacji merchantingu w okresie 2001—2004 osiągnięto wartość *RCA* < 0, zatem interpretacja tego wyniku nie jest możliwa. Ze względu na brak szczegółowych danych w kontekście krajów odniesienia zrezygnowano z prezentacji wartości wskaźników *RCA* dla roku 2012.

**TABL. 6. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE
WEDŁUG POZOSTAŁYCH USŁUG GOSPODARCZYCH**

Usługi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Pozostałe usługi gospodarcze	0,52	0,50	0,48	0,54	0,62	0,68	0,70	0,72	0,87	0,95	1,11	0,99
w tym:												
merchanting, usługi związane z handlem	-0,11	-0,04	-0,07	-0,06	0,20	0,06	0,16	0,39	0,11	0,15	0,12
leasing operacyjny	0,02	0,30	0,22	0,17	0,29	0,12	0,17	0,15	0,15	0,05	0,11	0,13
usługi prawne	2,43	3,66	4,05
usługi księgowe, audyt, konsultacje podatkowe	2,26	2,09	2,29

**TABL. 6. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE
WEDŁUG POZOSTAŁYCH USŁUG GOSPODARCZYCH (dok.)**

Usługi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
doradztwo gospodar- cze oraz badania opinii publicznej	0,25	0,28	0,46
reklama i badanie opi- nii publicznej	0,29	0,28	0,50	0,49	0,34	0,44	0,69	0,24	0,48	0,86	1,27	1,99
badania i rozwój	0,48	0,07	0,08	0,10	0,17	0,13	0,28	0,23	0,11	0,26	0,34	0,33
usługi architektonicz- ne, inżynierskie i in- ne techniczne	0,00	0,56	0,62	0,53	0,49	0,52	0,59	0,71	0,46	0,60	0,78	0,92
rolnicze, górnicze oraz przetwarzania na miejscu	0,00	4,52	1,14	2,67	2,67	2,54	10,3	3,40	0,41	0,71	0,83	1,35
pozostałe usługi go- spodarcze	2,63	2,25	3,82	3,28	3,11	2,93	3,81	2,10	1,25	0,84	0,96	1,34
usługi pomiędzy przed- sięwzięciami po- wiązanymi	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,03	0,04	0,04	0,10	0,47	0,31	0,36

U w a g a. Kropka oznacza brak danych.

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Kolejną kategorią usług zaliczonych do grupy usług o największej perspektywie rozwoju były usługi kulturalne i rekreacyjne. W tej kategorii Polska przez pierwsze 6 lat notowała powolny, ale sukcesywny rozwój konkurencyjności świadczonych usług. Wśród krajów Europy Środkowej prym wiodła Słowacja. W 2010 r. do grona krajów o wskaźniku *RCA* większym od jedności dołączyły Czechy (po wtórnie) i Polska. W ostatnim roku prezentowanego okresu nasza gospodarka straciła pozycję konkurencyjną w świadczeniu omawianych usług. Podobna sytuacja miała miejsce w pozostałych analizowanych krajach.

Kształtowanie się wartości *RCA* na przestrzeni pokazywanych w artykule lat wskazuje, że obecnie obserwowany jest trend wzrostowy. Nie jest to wprawdzie tendencja sukcesywnych wzrostów (z okresu na okres), ale charakteryzuje się naprzemiennymi spadkami i wzrostami. W związku z tym można mieć nadzieję, że nasza gospodarka w najbliższym czasie znów uzyska ujawnioną przewagę komparatywną.

**TABL. 7. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE USŁUG KULTURALNYCH I REKREACYJNYCH
WEDŁUG KRAJÓW**

K r a j e	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	2,70	2,28	2,43	1,50	2,47	0,94	1,04	1,45	0,81	0,89	1,10	1,06	0,93
Niemcy	0,46	0,58	0,53	0,85	0,78	0,89	0,62	0,65	0,62	0,66	0,54	0,33	0,29
P o l s k a	0,47	0,69	0,62	0,57	0,80	0,71	0,90	0,86	0,84	0,62	1,12	1,12	0,85
Słowacja	2,31	2,41	2,37	2,46	3,92	3,45	3,55	5,89	2,14	1,54	1,43	1,98	0,76

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Ze względu na różnorodność usług występujących w tej kategorii, zaprezentowano bardziej szczegółową jej analizę. W usługach kulturalnych i rekreacyjnych obowiązuje podział na dwie grupy — usługi audiowizualne i pozostałe

usługi. Ostatnią grupę można podzielić bardziej szczegółowo na usługi edukacyjne, zdrowotne oraz pozostałe. W latach 2000—2008 Polska, jak również inne kraje europejskie, nie raportowały do Eurostatu danych o eksporcie pozostałych usług kulturalnych i rekreacyjnych. Po rozpoczęciu przekazywania tych informacji w 2009 r. polskie usługi zyskały w tej dziedzinie ujawnioną przewagę komparatywną, podobna sytuacja miała miejsce zarówno w Czechach i na Słowacji. Niemcy nie zajmowały się w istotnym stopniu eksportem usług kulturalnych i rekreacyjnych. Jak pokazuje tabl. 7, w roku 2012 Polska straciła ujawnioną przewagę komparatywną w eksporcie usług kulturalnych i rekreacyjnych. Z powodu braku niektórych danych za 2012 r. nie można stwierdzić, które komponenty mogłyby poprawić konkurencyjność całej kategorii. Nie ulega wątpliwości, że ta kategoria ma szansę w przyszłości na powtórne uzyskanie $RCA > 1$, wynika to z sukcesywnego wzrostu wskaźnika RCA na przestrzeni prezentowanego okresu.

TABL. 8. WARTOŚCI RCA W EKSPORCIE WEDŁUG USŁUG KULTURALNYCH I REKREACYJNYCH

Usługi	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Kulturalne i rekreacyjne	0,47	0,69	0,62	0,57	0,80	0,71	0,90	0,86	0,84	0,62	1,12	1,12
w tym:												
audiowizualne i związane z audiowizualnymi	0,00	0,34	0,68	1,54	1,07	0,40	0,37	0,27	0,27	0,22	0,27	0,44
edukacyjne	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	7,23	4,46	4,36
zdrowotne	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,92	2,75	6,08
pozostałe	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,51	2,00	1,98

Źródło: jak przy tabl. 1.

Ostatnią kategorią zaliczaną do grupy usług o największej perspektywie rozwoju były usługi informatyczne i informacyjne. W przypadku Polski od 2000 r. obserwowano systematyczny wzrost wskaźnika RCA , jednak był on mniejszy od jedności i dlatego nie uzyskaliśmy pozycji konkurencyjnej. Do 2004 r. tylko Niemcy wykazywały ujawnioną przewagę komparatywną w odniesieniu do strefy euro. W latach 2005 i 2006 przewagę komparatywną uzyskały Czechy (znaczący wzrost wartości RCA z 0,29 w 2004 r. do 1,19 w 2006 r.). W ostatnim badanym roku tylko Czechy świadczyły usługi informatyczne i informacyjne na dostatecznie konkurencyjnych warunkach. Można domniemywać, że w ciągu kilku lat Polska będzie w stanie osiągnąć dostatecznie konkurencyjną pozycję rynkową, wartość RCA wzrosła bowiem o ponad 100% na przestrzeni lat 2007—2012. W ostatnich latach omawianego okresu bardzo blisko wykazania ujawnionej przewagi komparatywnej były Niemcy oraz Słowacja, z kolei Polska prezentowała się najslabiej. Jednak obserwowany ciągły wzrost wartości prezentowanego wskaźnika klasyfikuje ten rodzaj usług na trzecim miejscu wśród usług o największym potencjale rozwoju.

TABL. 9. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE USŁUG INFORMATYCZNYCH I INFORMACYJNYCH WEDŁUG KRAJÓW

K r a j e	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	0,41	0,39	0,44	0,19	0,29	1,10	1,19	0,95	0,96	0,95	0,81	1,00	1,13
Niemcy	1,28	1,19	1,16	1,06	1,07	1,02	0,93	0,97	0,91	0,88	0,93	0,91	0,93
P o l s k a	0,17	0,19	0,21	0,23	0,29	0,24	0,35	0,39	0,40	0,43	0,64	0,73	0,79
Słowacja	0,66	0,54	0,55	0,50	0,61	0,53	0,55	0,51	0,54	0,62	0,79	1,08	1,00

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Kolejną grupą były usługi o najmniejszej perspektywie rozwoju. Kategoria ta powstała ze względu na występowanie bardzo niskiej wartości *RCA* dotyczącego konkurencyjności. Do tej grupy zaliczyć można usługi finansowe oraz patenty i licencje.

Analizę tej grupy rozpoczyna przybliżenie sytuacji w eksporcie usług finansowych. Żaden z analizowanych krajów (poza latami 2000 i 2001) nie wykazywał ujawnionej przewagi komparatywnej w międzynarodowym handlu usługami finansowymi. Mimo że Polska wypadła najlepiej wśród krajów Europy Środkowej, to konkurencyjność usług nie była wystarczająca do osiągnięcia specjalizacji. Najbliżej do uzyskania ujawnionej przewagi komparatywnej w obrocie usługami finansowymi były Niemcy, które od 2010 r. charakteryzowały się ciągłym wzrostem wartości *RCA*.

TABL. 10. WARTOŚCI *RCA* W EKSPORCIE ŚWIADCZONYCH USŁUG FINANSOWYCH WEDŁUG KRAJÓW

K r a j e	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	1,99	1,21	0,55	0,48	0,90	0,66	0,41	0,23	0,12	0,05	0,05	0,06	0,03
Niemcy	1,75	1,58	0,70	0,69	0,74	0,74	0,68	0,70	0,80	0,83	0,73	0,78	0,81
P o l s k a	0,36	0,77	0,28	0,31	0,25	0,25	0,16	0,18	0,23	0,23	0,25	0,18	0,18
Słowacja	0,58	0,42	0,50	0,37	0,49	0,58	0,40	0,51	0,35	0,77	0,11	0,07	0,10

Ź r ó d ł o: jak przy tabl. 1.

Ostatnią z omawianych kategorii były patenty i licencje. Sytuacja Polski, Słowacji i Czech w tej dziedzinie była bardzo podobna. Niemal przez cały okres badania nasz kraj był na ostatnim miejscu pod względem handlu patentami i licencjami (w niektórych latach kilka razy gorszy wynik uzyskały Czechy). Sytuacja taka wynikała przede wszystkim z bardzo niskiej skali prowadzonych w naszym kraju badań oraz składanych w urzędzie wniosków patentowych, jak również pobierania opłat za używanie znaków towarowych. Najlepiej w tej kategorii prezentowały się Niemcy (w analizowanym okresie wykazywały wartość *RCA* powyżej jedności).

TABL. 11. WARTOŚCI RCA W EKSPORCIE PATENTÓW I LICENCJI

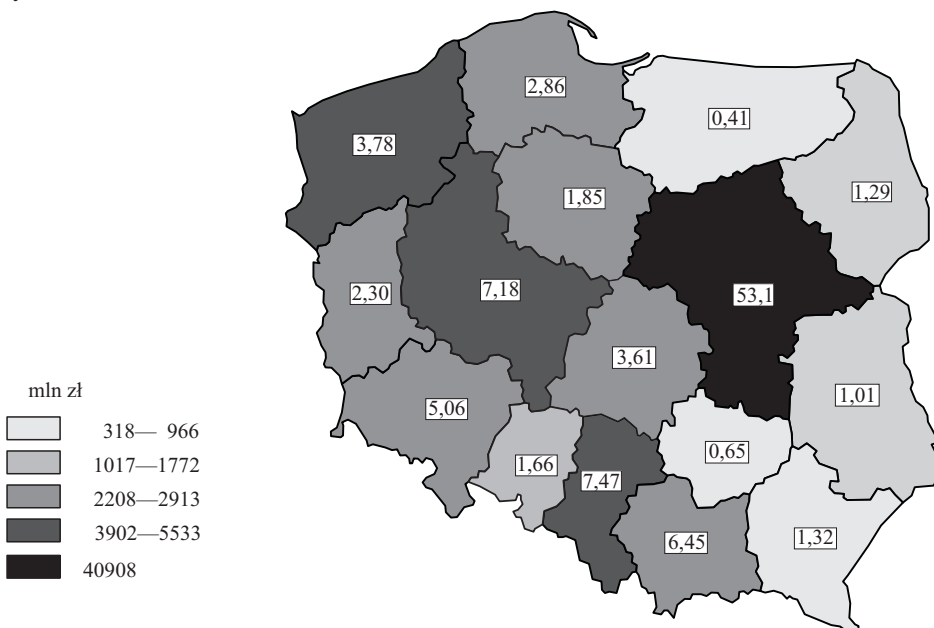
Kraje	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Czechy	0,27	0,24	0,29	0,21	0,12	0,10	0,07	0,06	0,06	0,10	0,09	0,12	0,24
Niemcy	1,42	1,72	1,69	1,15	1,16	1,26	1,15	1,12	1,04	1,33	1,11	1,46	1,33
Polska	0,14	0,23	0,15	0,08	0,07	0,11	0,06	0,10	0,16	0,07	0,13	0,20	0,15
Słowacja	0,31	0,32	0,61	0,54	0,50	0,50	0,51	0,63	0,47	0,28	0,14	0,02	0,02

Źródło: jak przy tabl. 1.

PRZYCHODY Z EKSPORTU USŁUG W 2012 R. WEDŁUG WOJEWÓDZTW

Dane wykorzystane w tej części opracowania pochodzą z REGON-u oraz z Badania Międzynarodowego Handlu Usługami (dane bilansu płatniczego). Do analizy wzięto 12531 firm badanych w 2012 r. Badanie nie uwzględnia danych dotyczących usług z tytułu podróży zagranicznych.

Wykr. 3. PRZYCHODY Z EKSPORTU USŁUG OGÓŁEM WEDŁUG WOJEWÓDZTW

U w a g a. Przedziały zaprezentowane w legendzie obrazują przychody z eksportu najwyższe i najniższe w danej grupie województw; na mapie podano udział procentowy w eksporcie usług ogółem.

Źródło: jak przy wykr. 1.

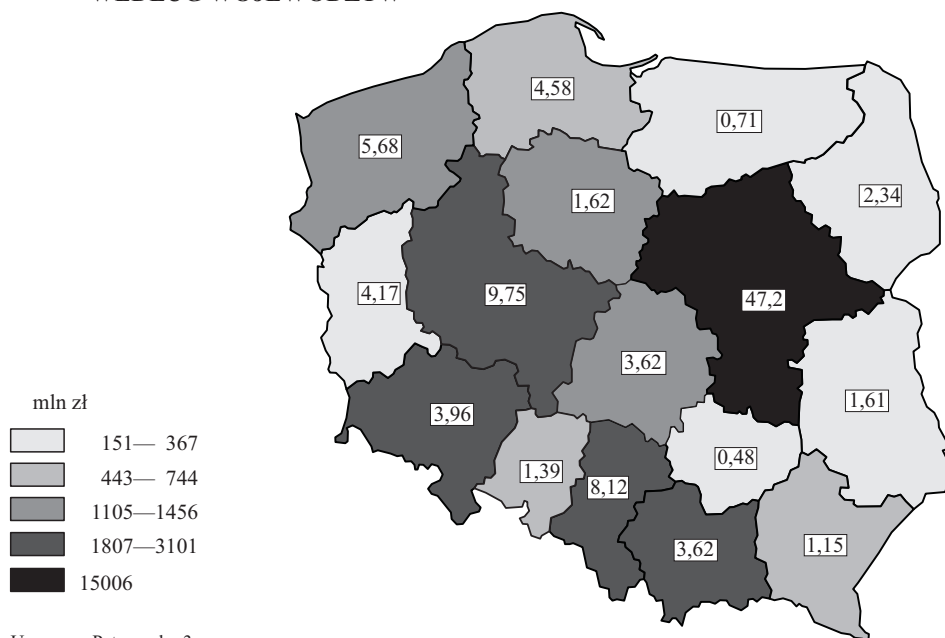
W 2012 r. polski eksport usług osiągnął wartość 77075 mln zł, na którą składały się pozostałe usługi — 45272 mln zł oraz usługi transportowe w kwocie 31803 mln zł. Największe przychody z eksportu usług w prawie wszystkich kategoriach wygenerowały przedsiębiorstwa przypisane do woj. mazowieckiego.

Wynika to z faktu, że wiele firm jako miejsce siedziby deklarowało to województwo, mimo iż faktycznie ich działalność mogła być prowadzona w innej części kraju.

Przychody z eksportu usług firm umiejscowionych w woj. mazowieckim wynosiły 40908 mln zł, co stanowiło 53,1% wszystkich przychodów pochodzących z międzynarodowego handlu usługami. Kolejne miejsca zajmowały następujące województwa: śląskie (7,47%, tj. 5754 mln zł), wielkopolskie (7,18% — 5533 mln zł) i małopolskie (6,45% — 4972 mln zł). Najgorzej pod względem wielkości przychodów radziły sobie firmy na terenach wschodniej oraz północno-wschodniej Polski, ich przychody nie przekraczały 996 mln zł (suma przychodów dla 4 najsłabszych województw² wynosiła 2607 mln zł, co stanowiło zaledwie 3,36%). Pokazuje to obecną polaryzację struktury geograficznej w przychodach z międzynarodowego handlu usługami.

Kolejnym etapem analizy było wyodrębnienie głównych kategorii usługowych, tj. usług transportowych oraz pozostałych. Rozmieszczenie w kraju pierwszej z nich obrazuje wykr. 4.

Wykr. 4. PRZYCHODY Z EKSPORTU USŁUG TRANSPORTOWYCH WEDŁUG WOJEWÓDZTW

U w a g a. Patrz wykr. 3.
Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

² Warmińsko-mazurskie, podlaskie, lubelskie i świętokrzyskie.

W kategorii tej obserwujemy znaczącą dominację w usługach transportowych woj. mazowieckiego (47,2%, tj. 15006 mln zł), kolejne miejsca zajmowały województwa wielkopolskie (9,75% — 3101 mln zł) i śląskie (8,12% — 2581 mln zł).

Bardzo dobry wynik notowało woj. zachodniopomorskie (5,68%, tj. 1806 mln zł). Jak można zauważyć, większe przychody z usług transportowych obserwowano na terenach zachodnich naszego kraju (w stosunku do usług ogółem oraz pozostałych usług). Wynikało to z faktu, że głównymi odbiorcami polskich towarów są kraje UE (przeważają Niemcy).

Największe przychody z eksportu usług transportowych uzyskały firmy z woj. mazowieckiego dzięki dominującej roli w transporcie samochodowym (towarowym), lotniczym oraz kolejowym (w przewozie towarów oraz pasażerów). Wynika to głównie z dogodnego położenia regionu oraz dużej liczby siedzib przedsiębiorstw transportowych. Przychody ze świadczenia omawianych usług na rzecz nierezydentów przez firmy mieszczące się w woj. wielkopolskim składały się głównie z dobrze rozwiniętego transportu towarów (samochodowy, lotniczy), jak też z usług wspomagających transport samochodowy. Kluczową rolę odgrywało również położenie i bliskość rynku niemieckiego.

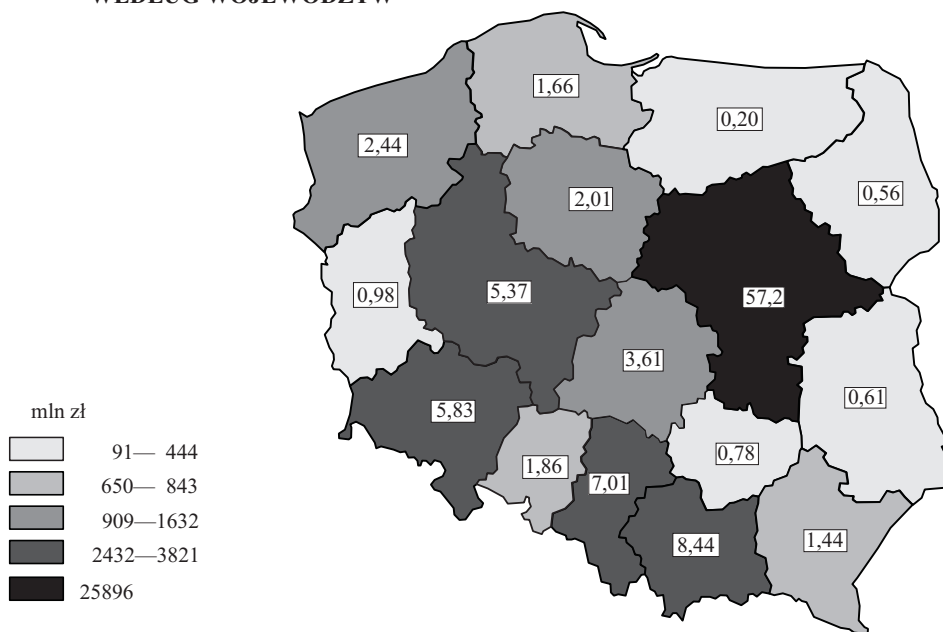
Z kolei na eksport usług transportowych woj. śląskiego miały wpływ głównie usługi przewozu towarów za pomocą samochodów oraz kolei. Nie bez znaczenia dla tego regionu były pozostałe usługi transportu kolejowego i samochodowego. Udział firm z woj. zachodniopomorskiego był związany przede wszystkim z dominującą rolą w transporcie morskim (223 mln zł) oraz żegludze śródlądowej (31 mln zł). Wynik ten nie był zaskoczeniem ze względu na obecny w Szczecinie port wraz ze stoczną, jak również dużą rolę, jaką odegrało sąsiedztwo z Niemcami. W przewozie towarów drogą morską największe przychody notowały przedsiębiorstwa z woj. pomorskiego.

Dobre miejsce w eksporcie usług z tytułu pozostałego transportu samochodowego oraz pozostałych usług transportu lotniczego zajęły firmy z woj. dolnośląskiego: usługi wspomagające transport samochodowy — 16,3% (106 mln zł) oraz usługi wspomagające transport lotniczy — 2,75% (40 mln zł). Warto wspomnieć o sytuacji firm z woj. opolskiego, które w usługach związanych z pasażerskim transportem samochodowym osiągnęły przychody na poziomie 45 mln zł (41,1%). W tym transporcie region ten przewyższył nawet woj. mazowieckie (o 6,1 p.proc.).

Następną omawianą kategorią były pozostałe usługi, których wartość eksportu wyniosła 45270 mln zł. W ich skład wchodzi: usługi pocztowe, budowlane, ubezpieczeniowe, finansowe, patenty i licencje, pozostałe usługi gospodarcze, usługi kulturalne i rekreacyjne oraz usługi rządowe (*Balance...*, 2009). Również w tym przypadku dominującym regionem okazało się woj. mazowieckie, którego przychód z eksportu w tej kategorii stanowił 57,2% (25896 mln zł) całego eksportu pozostałych usług. Kolejne miejsca należały do firm z województw

małopolskiego (8,44%, tj. 3821 mln zł), śląskiego (7,01% — 752 mln zł) i dolnośląskiego (5,83% — 2641 mln zł). Przychody z pozostałych usług pochodziły głównie z centralnego oraz południowego regionu kraju (wykr. 5).

Wykr. 5. PRZYCHODY Z EKSPORTU USŁUG POZOSTAŁYCH WEDŁUG WOJEWÓDZTW

U w a g a. Patrz wykr. 3.
 Ź r ó d ł o: jak przy wykr. 1.

Przychody były głównie generowane przez przedsiębiorstwa z siedzibą w województwach centralnych (mazowieckie i wielkopolskie) oraz południowych (dolnośląskie, śląskie i małopolskie). Również w tym przypadku najbardziej wyróżniały się firmy z woj. mazowieckiego (duża liczba firm, dogodnie położenie geograficzne, najbogatszy region). Najslabiej w eksporcie omawianej grupy wypadły województwa położone na wschodzie Polski: podlaskie, lubelskie i warmińsko-mazurskie.

Z grupy pozostałych usług można wydzielić rodzaje usług, których eksport zdominował region mazowiecki. Grupę tę stanowią usługi: ubezpieczeniowe, pocztowe i telekomunikacyjne, finansowe, pozostałe usługi gospodarcze, usługi kulturalne i rekreacyjne oraz usługi informatyczne i informacyjne.

W eksportowanych przez Polskę usługach budowlanych (jedna z polskich dziedzin specjalizacji) bardzo dobrze wypadły firmy pochodzące ze Śląska (16%, tj. 696 mln zł), Wielkopolski (12,3% — 538 mln zł) oraz woj. opolskiego (7,55% — 329 mln zł).

W przychodach z eksportu patentów i licencji dominowały firmy z woj. mazowieckiego, stanowiące 45,3% (295 mln zł) w eksporcie ogółem; kolejnymi regionami były województwa małopolskie (12,5% — 82 mln zł, które wyprzedziło tym samym znane w całym kraju ośrodki badawcze z woj. dolnośląskiego o 1,3 p.proc.) i łódzkie (10,5% — 68 mln zł).

Pierwszą grupę wśród usług finansowych stanowiły firmy z województw: mazowieckiego, małopolskiego, dolnośląskiego i kujawsko-pomorskiego (regiony te łącznie generowały 96,18% całego eksportu omawianej kategorii usług). Świadczy to o znacznej specjalizacji tej grupy województw. Podobna sytuacja miała miejsce w usługach kulturalnych i rekreacyjnych oraz pozostałych usługach gospodarczych.

Grupę pozostałych usług gospodarczych stanowią m.in. usługi: związane z handlem, leasingu operacyjnego, prawne, w zakresie księgowości i rachunkowości, związane z sondażami oraz public relations, architektoniczne i inżynierskie, badawczo-rozwojowe, utylizacji odpadów, rolnicze i wydobywcze, między przedsiębiorstwami powiązаныmi, pozostałe usługi (*Balance...*, 2009). W tej kategorii znów można wyróżnić eksport usług, w których bezkonkurencyjną dominację uzyskało woj. mazowieckie. Były to głównie usługi doradcze świadczone przedsiębiorstwom (prawne, reklama, badania rynku i sondaże opinii publicznej, doradztwo gospodarcze w zakresie public relations, związane z zarządzaniem, usługi badawczo-rozwojowe, związane z handlem oraz leasingiem operacyjnym).

W kontekście usług architektonicznych, inżynierskich oraz pozostałych usług technicznych większość przychodów generowana była przez firmy przypisane do województw położonych w centralnej części naszego kraju (mazowieckie i kujawsko-pomorskie) oraz na południu (śląskie i małopolskie).

Pokazuje to, że w grupie najsłabszych można wyróżnić te województwa, które relatywnie lepiej wypadają w międzynarodowej sprzedaży w poszczególnych podgrupach usługowych. Mimo dosyć słabej sytuacji w przychodach uzyskanych z międzynarodowego handlu usługami takich regionów, jak Podlasie i Lubelszczyzna, można jednak wskazać dziedziny dominującej działalności w tym zakresie. Przedsiębiorstwa z woj. podlaskiego posiadały udział rzędu 1,29% w ogólnej sprzedaży usług, przy czym w usługach transportowych było to 2,34%, w pozostałych usługach tylko 0,56%. Podobna sytuacja miała miejsce wśród firm z woj. lubelskiego (udział w przychodach ogółem w międzynarodowym handlu usługami wynosił 1,02%, przy czym udział w usługach transportowych to 1,61%, zaś w przychodach z pozostałych usług 0,61%). Do grupy eksportującej relatywnie więcej usług transportowych dołączyć można firmy z kolejnych dwóch województw. Pierwszym z nich było woj. lubuskie, firmy z tego regionu wykorzystując położenie geograficzne osiągnęły udziały w eksporcie następujących usług: ogółem — 2,3%, transportowe — 4,17%, pozostałe usługi — 0,98%. Drugim wspomnianym regionem, w którym dominowały przedsię-

biorstwa z przeważającą działalnością w transporcie było woj. pomorskie, osiągające następujące udziały w eksporcie usług: 2,86% w ogółem, 4,58% w transportowych oraz 1,66% w pozostałych. Kolejną grupą były regiony świadczące nierezydentom głównie pozostałe usługi. Do ich grona zaliczyć można firmy z siedzibą w woj. kujawsko-pomorskim (udziały w eksporcie stanowiły: 1,85% usług ogółem, 1,62% transportowych oraz 2,01% w pozostałych usługach). Firmy z siedzibą w woj. opolskim charakteryzowały się następującymi udziałami usług: ogółem — 1,66%, transportowe — 1,39% oraz pozostałe — 1,86%. Najślabiej w tej grupie radziły sobie przedsiębiorstwa z woj. świętokrzyskiego, które osiągnęły następujące udziały usług: ogółem — 0,65%, transportowe — 0,48% i pozostałe — 0,78%.

Wnioski

Zgodnie z założonym celem zidentyfikowano usługi, w których Polska wykazała ujawnioną przewagę komparatywną były to usługi budowlane ($RCA = 1,48$), transportowe ($RCA = 1,5$) oraz podróże zagraniczne ($RCA = 1,34$). Usługi te wymagają nieco mniejszego nakładu wykwalifikowanej siły roboczej.

Wartość bliska jedności osiągnął RCA usług kulturalnych i rekreacyjnych ($RCA = 0,85$) oraz pozostałych usług gospodarczych ($RCA = 0,89$). Obie kategorie usług mają największe perspektywy rozwoju ze względu na obserwowany w RCA trend wzrostowy.

Kolejną grupą usług, w której notowano sukcesywną poprawę sytuacji były usługi informatyczne i informacyjne, jednak osiągnięty wynik nie upoważnia do nazwania ich specjalizacją.

Można stwierdzić, że w międzynarodowym handlu usługami nasza gospodarka należy do krajów opartych na usługach pracochłonnych głównie ze względu na specjalizację w usługach transportowych, podróżach zagranicznych oraz usługach budowlanych. Należy zwrócić uwagę na poprawę konkurencyjności w zakresie: usług kulturalnych i rekreacyjnych, informatycznych i informacyjnych oraz w pozostałych usługach gospodarczych należących do usług angażujących kapitał ludzki wysokiej jakości.

Najślabiej w polskim eksporcie usług wypadł handel usługami związanymi z opłatami z tytułu patentów i licencji oraz usługami finansowymi.

Drugim analizowanym zagadnieniem był eksport usług według województw. Dużą koncentrację tego eksportu notowano w woj. mazowieckim. Jak już wspomniano, wynikało to z umiejscowienia głównych siedzib firm prowadzących międzynarodowy handel usługami w Warszawie. Ponadto woj. mazowieckie należy do najbogatszych regionów naszego kraju, jak również nie bez znaczenia jest dogodne położenie geograficzne i większa obecność wyspecjalizowanego personelu.

Kolejne miejsca zajmowały z reguły województwa: śląskie, wielkopolskie, małopolskie oraz dolnośląskie — regiony o stosunkowo dużej powierzchni, które można również określić jako regiony bogate i ze znaczącą liczbą specjalistów. Najniższe przychody generowane były przez przedsiębiorstwa z siedzibą w województwach: lubelskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim oraz świętokrzyskim.

Stwierdzono występowanie dwóch grup województw specjalizujących się w eksporcie usług. Pierwsza z nich skupia województwa, w których usługi transportowe przeważają w eksporcie usług ogółem. Do tej grupy zaliczyć można przede wszystkim województwa: wielkopolskie, śląskie, zachodnio-pomorskie oraz lubuskie; ich rezultaty osiągnięte w eksporcie usług transportowych wynikają głównie z dobrego położenia geograficznego. Druga grupa stanowiły firmy dostarczające pozostałe usługi dla nierezydentów z przewagą tej kategorii w eksporcie usług ogółem. Do tej grupy zaliczyć można przede wszystkim woj. małopolskie i dolnośląskie, położone w regionie bogatym, z dużą liczbą wykwalifikowanej kadry pracowniczej. Również w tym przypadku dominującym regionem okazało się woj. mazowieckie, kolejne miejsca należały do województw małopolskiego, śląskiego i dolnośląskiego. Przychody z pozostałych usług pochodziły głównie z centrum oraz południa kraju.

mgr Łukasz Matuszczak — *NBP*

LITERATURA

- Balance of Payments and International Investment Position Manual, Sixth Edition* (2009), International Monetary Fund, IMF Multimedia Services Division
- Balassa B. (1986), *Comparative advantage in manufactured goods: a reappraisal*, The Review of Economics and Statistics
- Hagemejer J., Michałek J. J., Michałek T. (2006), *Pogłębienie rynku wewnętrznego UE: skutki liberalizacji w sektorze usług. Potencjalne znaczenie budżetu UE jako narzędzia łagodzenia zmian strukturalnych związanych z liberalizacją sektora usług*
- Manual of Statistics of International Trade in Service 2010* (2011), Department of Economic and Social Affairs, United Nations
- Mongiało D. (2007), *Specjalizacja eksportowa krajów UE w międzynarodowym handlu usługami*, Ministerstwo Gospodarki

SUMMARY

Two related problem are considered. The first concerns a situation in Polish international trade in services. It shows conclusions obtained from analyzing, proposed by B. Balassa, Revealed Comparative Advantage (RCA) of the exports of services. Data time series included information from period 2000—2012.

Comparison between Poland and neighbors economy (Germany, Czech and Slovakia) was done. The second concerns the geographical breakdown of the exports of services data. This breakdown was made from whole economy into voivodship. Specialization of each group of voivodships was analyzed.

РЕЗЮМЕ

В статье был представлен анализ обследования касающегося формирования выявленного сравнительного преимущества и географической структуры предприятий предоставляющих услуги за границу. Была охарактеризована динамика и структура услуг по группам, а также была обследована конкурентоспособность польских услуг. В анализе была использована мера RCA (revealed comparative advantage) предложенная Б. Балласом. Уровень конкурентоспособности экспорта услуг в Польшу был сопоставлен с соседними странами (Германией, Чешской Республикой и Словакней). Было проанализировано расположение по воеводствам предприятий предоставляющих услуги на экспорт. Статья характеризует также специализацию воеводств в области экспорта конкретных подгрупп услуг.